DOI: 10.34015/2523-4552.2020.2.10
УДК 343.8

Колб О. Г.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
права та процесу Національного
університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0003-1792-4739
Дучимінська Л. М.,
начальник управління контрольно-
перевірочної роботи головного
управління Пенсійного фонду України
у Волинській області

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НА ПРАКТИЦІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз змісту Закону України «Про основи національної безпеки України», визначені дискусійні та проблемні питання, що стосуються забезпечення національної безпеки як одного з ключових об'єктів правового захисту в Україні, а також запропоновані науково обґрунтовані шляхи, спрямовані на підвищення ефективності діяльності з означених проблем.

Ключові слова: національна безпека; об'єкт правового захисту; правове регулювання; реалізація; забезпечення; запобігання; особливості.

В статті осуществлен анализ содержания Закона Украины «Об основах государственной безопасности Украины», установлены дискуссионные и проблемные вопросы, относящиеся к обеспечению национальной безопасности как одного с ключевых объектов правовой защиты в Украине, а также предложены научно обоснованные пути, направленные на повышение эффективности деятельности по этим проблемам.

Ключевые слова: национальная безопасность; объект правовой защиты; правовое регулирование; реализация; обеспечение; предупреждение; особенности.

Постановка проблеми. Більш як шестирічна війна на Сході України та агресивні у зв'язку з цим дії Російської Федерації, а також анексія (від лат. *annexio* – приєднання; вид агресії, який полягає у насильницькому приєднанні всієї, або частини території іншої держави) [1, с. 38]. Криму, недружні оцінки деяких держав історії нашої країни (Угорщини, Польщі,

Румунії, ін.) актуалізують і обумовлюють необхідність більш активної розробки на науковому рівні тих питань, що стосуються забезпечення національної безпеки України.

Прикладне значення наукових пошуків у цьому напрямі, крім цього, пов'язане також з існуючими у Законі України «Про національну безпеку України» низки проблем, колізій і

протиріч, які, у свою чергу, впливають на ефективність реалізації даного нормативно-правового акта на практиці, особливо в контексті, як це впливає зі змісту преамбули зазначеного Закону, гарантування державою суспільству і кожному громадянину захисту від загроз [2].

Постановка завдання. Виходячи з цього, метою цієї наукової статті є визначення дискусійних і проблемних питань, що стосуються забезпечення національної безпеки, як одного з ключових об'єктів правового захисту в Україні, а головним її завданням – встановити особливості реалізації на практиці та забезпечення національної безпеки в нашій державі, а також запропонувати науково обґрунтовані шляхи, спрямовані на підвищення ефективності діяльності з означених питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показали результати вивчення наукової літератури, досить активно розробкою проблем, пов'язаних із змістом національної безпеки України, займаються такі учені, як: О. М. Бандурко, О. Ф. Бантишев, К. О. Біла, В. Т. Білоус, Ю. П. Битяк, О. С. Бодрук, В. П. Горбулін, О. А. Делінський, О. М. Джу́жа, В. В. Го́ліна, Б. М. Голо́вкін, В. С. Карташов, С. В. Ківа́лов, О. В. Копан, І. М. Копотун, В. Я. Колпаков, М. В. Левицька, В. А. Ліпкан, В. П. Петков, М. М. Пендюра, Г. П. Ситник, В. Ф. Сиренко, О. Л. Хилько, З. Д. Чуйко, Ю. С. Шемшученко та ін.

Поряд з цим, у сучасних суспільно-політичних та військовий умовах, що склались в Україні, питання більш ефективного та продуктивного забезпечення національної безпеки набувають підвищеної уваги та потребують вирішення на док-

тринальному рівні, що й стало вирішальним при виборі предмета даної наукової статті.

Виклад основного матеріалу.

Якщо узагальнити існуючі на сьогодні в науці та на практиці проблеми, що стосуються національної безпеки України, то їх можна звести до таких основних напрямів, кожен із яких має свої особливості реалізації у діяльності визначених у законі суб'єктів, а саме:

1. У сучасних умовах (2014-2020 рр.) вперше за всю історію незалежності нашої держави (1991 р. – по теперішній час) теоретичні розробки та нормативно-правові підходи з означеної тематики реалізуються у військовій обстановці, обумовленій агресивними діями Російської Федерації (далі – РФ) на Сході України.

Виходячи з цього, саме практика є тим лакмусом (нім. *lackmus* – фільтрований папір, який під дією кислот набуває червоний колір, а під дією луг – синій) [3, с. 311], що дає можливість визначити реальні можливості в регулюванні зазначеної сфери суспільних відносин Закону України «Про національну безпеку України».

Зокрема, у цьому контексті на перший план виходять такі правові категорії, визначення яких дано в ст. 1 вказаного Закону, як «національна безпека України» та «національні інтереси України», що по своєму змісту дещо не співпадають, а на практиці знижують рівень ефективності реалізації цих положень у діяльності відповідних суб'єктів (сил безпеки (п. 17 ч. 1 ст. 1) Закону України «Про національну безпеку України»). Так, у даному нормативно-правовому акті під національною

безпекою розуміється захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенціальних загроз (п. 9 ч. 1 ст. 1), а під національними інтересами України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробуту її громадян (п. 10 ч. 1 ст. 1).

Таким чином, у другому визначенні, говорячи у першій частині про життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, законодавець чомусь у подальшому звів їх лише до безпечних умов життєдіяльності і добробуту лише її громадян.

Більш того, у ст. 1 «Визначення термінів» Закону України «Про національну безпеку України» жодним словом не обмовлено про те, що означає слово «захищеність», яке вживається майже у всіх термінах даного правового джерела (воєнна безпека; державна безпека; громадська безпека і порядок; т. ін.).

У тлумачних словниках це слово походить від терміну «захисний», тобто такий, який захищає, оберігає кого- що –небудь від шкідливого чи небажаного впливу, дії, т. ін. [4, с. 237], а також від слова «захист» – заступництво, охорона, підтримка [4, с. 238].

Отже, логічно було б ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» доповнити терміном «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності та інших національних інтересів» наступного змісту: «Це визначена у

законі відповідних сил безпеки, що спрямована на запобігання, відвернення та подолання реальних і потенціальних загроз, які посягають на національну безпеку України».

Враховуючи зазначену видозміну, варто також викласти у новій редакції зміст терміну «національні інтереси України», а саме:

«Це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує національну безпеку, а також безпечні умови життєдіяльності і добробуту зазначених об'єктів захищеності».

Такий підхід ґрунтується на положеннях:

а) ст. ст. 1, 2 Закону України від 18 лютого 1992 року «Про оперативно-розшукову діяльність», відповідно до якої основу такої діяльності складають запобіжні заходи [5];

б) ч. 1 ст. 1 Кримінального Кодексу (КК) України, одним із завдань якого визначено запобігання злочинам;

в) ст. 2, зокрема, Закону України «Про Службу безпеки України», у якій зазначено таке завдання даного державного органу, як запобігання, виявлення, припинення і розкриття злочинів, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [6];

г) інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність сил безпеки, мова про які ведеться у п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України».

2. Як видається, необґрунтованою є позиція законодавця, який до складу сектору безпеки і оборони України, що визначений у ст. 12 зазначеного вище Закону, не вніс воєнізовані формування та оперативні підрозділи Державної кри-

мінально-виконавчої служби (ДКВС) України, що було б логічним кроком, враховуючи, що тільки у кримінально-виконавчих установах (КВУ) закритого типу відбувають покарання у виді позбавлення волі майже 1 тис. засуджених, які вчинили злочини проти основ національної безпеки України (ст. ст. 109-114 КК) [7]. При цьому, особливістю змісту кримінально-виконавчої діяльності в Україні є те, що Міністерство юстиції України, як центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання покарань і пробації (ч. 1 ст. 11 КВК), згідно чинного законодавства не відноситься до правоохоронних органів [8]. У той самий час, як це витікає із змісту п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», органи та установи виконання покарань, слідчі ізолятори (СІЗО), а також у цілому ДКВС України відносяться до правоохоронних органів [10], тобто можуть і повинні, з огляду цього юридичного факту, входити до сил безпеки в нашій державі.

Такий висновок ґрунтується на положеннях Закону України «Про боротьбу з тероризмом», відповідно до якого воєнізовані формування ДКВС України віднесені до суб'єктів боротьби з означеним видом злочинів [9], а також логічно обумовлений змістом Закону України «Про національну безпеку України», зокрема такими видами діяльності, як захист від впливу загроз таких об'єктів національної безпеки, як: громадська безпека і порядок (п. 3 ч. 1 ст. 1); національні інтереси

України (п. 10 ч. 1 ст. 1); сектор безпеки і оборони (п. 16 ч. 1 ст. 1); ін.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають вимоги Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно яких суб'єкти ОРД (ст. 5), включаючи органи та установи виконання покарань, зобов'язані направляти отримані в ході здійснення оперативно-розшукових заходів інформацію щодо ув'язнених під вартою та засуджених тим із суб'єктів зазначеної діяльності, яких вона стосується (відносяться до засобів забезпечення їх функцій).

Отже, не дивлячись на особливості управління у сфері виконання покарань, цілком очевидним є доповнення складу сектору безпеки і оборони України, мова про який ведеться в ч. 2 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України», словосполученням «а також Державна кримінально-виконавча служба України» та викладення цієї правової норми у новій редакції.

3. До особливостей реалізації нормативно-правових актів, що стосуються змісту національної безпеки України, можна віднести у сьогоденні свавільне порушення деякими суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності положень ст. 216 КПК України, відповідно до яких встановлена підслідність досудового розслідування кримінальних правопорушень, включаючи й слідчі органи безпеки (ч. 2 ст. 216).

Сутність цієї проблематики полягає у тому, що замість того, щоб предметно займатись запобіжною та іншими видами оперативно-службової діяльності, які входять у коло їх функціональних обов'язків, деякі керівники сил безпеки (п. 17 ч. 1 ст. 1 та ч. 2 ст. 17 Закону України

«Про національну безпеку»), отримавши відповідну інформацію, що є підставою для внесення в Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) (ст. 214 КПК), замість того, щоб переадресувати її по підслідності, продовжують здійснювати досудове розслідування та складають обвинувальний акт, «прикрашуючи» таким чином свої прорахунки, а, подекуди, бездіяльність по тих напрямках, які є безпосереднім предметом їх діяльності. Наочним прикладом такого «беззаконня» можна назвати діяльність у 2014–2019 рр. Військової прокуратури України, а саме: маючи функціональні завдання щодо запобігання та протидії вчиненню військових злочинів (розділ XIX Особливої частини КК), посадові особи цього правоохоронного органу займалися у більшій мірі досудовим розслідуванням інших загальнокримінальних злочинів, як от: зловживання впливом (ст. 369-2 КК); зловживання повноваженням особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); ін.

У свою чергу, у 2014–2019 рр. Служба безпеки України нерідко предметом своєї діяльності всупереч закону визначала злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і їх аналогів та прекурсорів (розділ XIII особливої частини КК), при тому, що відповідно до вимог ч. 1 ст. 216 КПК, це є підслідністю слідчих органів Національної поліції України.

При такому підході зазначених та інших сил безпеки, досі в Україні залишається низьким рівень ефек-

тивності реалізації на практиці положень Закону України «Про національну безпеку України», що є недопустимим в умовах військового конфлікту та існуючих реальних загроз національним інтересам нашої держави.

4. Інші особливості реалізації вимог зазначеного нормативно-правового акта, що, зокрема, обумовлені відсутністю як спеціального Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», який був відмінений Верховною Радою України від 21.06.2018 рр. [11]; так і недосконалістю тих законів, що визначають правовий статус суб'єктів, які входять у склад сектору безпеки і оборони України.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз лише окремих особливостей реалізації на практиці та забезпечення національної безпеки України дозволяє стверджувати про те, що вони суттєвим чином негативно впливають на ефективність захищеності національних інтересів нашої держави, а також не дають змоги усувати, блокувати, нейтралізувати ті детермінанти, що створюють реальні та потенційні загрози життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави та їх безпечні умови життєдіяльності.

Виходячи з цього, актуальним та невідкладним завданням сьогодення є удосконалення правового механізму захисту національної безпеки України, включаючи й ті заходи, що запропоновані у цій науковій статті, а також в інших доктринальних джерелах [12].

Список використаних джерел

1. Правознавство: словник термінів / за ред. В. Г. Гончаренка: навчальний посібник. Київ: Юрисконсульт, КНТ, 2007. 636 с.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 22.01.2020).
6. Про службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
7. Характеристика державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.07.2020. *Режим доступу*: [https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/07/zagalna-harakterystuka.pdf](https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/07/zagalna-harakterystyka.pdf). (дата звернення: 01.07. 2020).
8. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 лютого 2014 р. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>. (дата звернення: 22.01.2020).
9. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16. Ст. 697.
10. Про державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 20 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 29. Ст. 1697.
11. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19.06.2003 р. (відмінений на підставі Закону України від 21.06.2018 № 9-VIII). *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15#Text>. (дата звернення: 22.01.2020).
12. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічне підприємство «ТЕКСТ», 2008. 440 с.

References

- Bulyko, A. N. (2010). *Bolshoi slovar ynostrannykh slov*. 35 tysiach slov. Yzd. 3-e, ysprav., pererab. Moskva : Martyn [in Russian].
- Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* / uкл. O. Yeroshenko. Donetsk: TOV «Hloriia Treid» (2012) [in Ukrainian].
- Lipkan, V. A. (2008). *Administratyvno-pravove rehuliuвання natsionalnoi bezpeky Ukrainy: monohrafiia*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichne pidpriemstvo [in Ukrainian].

O. Kolb, Doctor of Laws, Professor, Professor of the Department of Criminal Law and Process of the Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0003-1792-4739

L. Duchiminska, the Head of Department of control and test work the headquarters of the Pension Fund of Ukraine in the Volyn region

About some features of realization in practice and ensuring national security of Ukraine

The article analyzes the content of the Law of Ukraine "On the Foundations of State Security of Ukraine", identifies discussion and problematic issues related to ensuring national security as one of the key objects of legal protection in Ukraine, and also suggests scientifically based ways aimed at increasing the efficiency of activities in this problems.

More as six years' war in the east of Ukraine and aggressive in this regard actions of the Russian Federation and also annexation (Latin *anneksio* - accessions; a type of aggression which consists in violent joining of everything or parts of the territory of other state) the Crimea, unfriendly estimates of some states of history of our country (Hungary, Poland, Romania, other) update and cause need of more active development at the scientific level of those questions concerning ensuring national security of Ukraine.

Applied value of scientific search in this direction, besides, "to the yazena also with existing in the law of Ukraine" About national security of Ukraine "a number of problems, collisions and contradictions which, in turn, affect efficiency of implementation of this normative legal act in practice, especially in a context as it follows from a being of a preamble of the specified law, guaranteeing by the state to society and each citizen of protection against threats.

Proceeding from it, the purpose of this scientific article is definition of the debatable and problematic issues concerning ensuring national security as one of the key objects of legal protection in Ukraine, and main its task - to establish features of realization in practice and ensuring national security in our state and also to offer the evidence-based ways directed to increase in efficiency of activity on designated questions.

Keywords: *national security; object of legal protection; legal regulation; implementation; security; warning; features.*